

Тетяна НІКОЛАШИНА

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Редуплікати в сучасній українській мові: структура, семантика, функція

Традиційно в українському мовознавстві осново- і словоскладання вирізняють як окремі, самостійні і рівноправні способи словотворення. Редуплікація – це різновид способу творення слів словоскладанням, узвичаєний у системі словотвору української літературної мови. Редуплікати з повним повторенням цілого слова виконують специфічні семантико-стилістичні функції. Мовний механізм редуплікатних утворень в української мови майже не досліджений.

Незважаючи на широкий діапазон опрацьованих питань у фонетичній, словотвірній, синтаксичній площині мовної системи недостатньо вивченою на сучасному етапі залишається проблема функційних та словотвірних потенцій редуплікатів в українській мові. Редуплікати функціонують у художній літературі, публіцистиці, ораторському мистецтві, фольклорі, розмовному мовленні. Редуплікати затримують увагу на сказаному, увиразнюють його, посилюють емоційність, експресивність і ритмічність мови, відтворюють особливості національного світобачення.

Складність та неоднозначність лінгвістичної сутності редуплікації, з одного боку, полягає у відображенні об'єктивних загальномовних тенденцій творення складних слів, а з іншого – у реалізації специфічної семантико-стилістичної функції в художньому дискурсі, тому виникає потреба в комплексному аналізі редуплікатів української мови у функційному та словотвірному аспектах.

Мета наукової розвідки – з'ясувати семантичні і структурні риси редуплікатів у художньому дискурсі.

Матеріалом для дослідження редуплікатів слугували твори українських письменників кінця ХХ – першого десятиріччя ХХІ століття. Основним методом дослідження є описовий метод і його основні прийоми інвентаризації та систематизації мовних одиниць.

Найпомітніші наукові праці про редуплікацію пов'язані з іменами як вітчизняних, так і закордонних мовознавців О. Тараненка, А. Нелюби, В. Виноградова, О. Крючкової та інших.¹

О. Тараненко акцентує увагу на тому, що „редуплікація (лат. reduplication – подвоєння), повтор, подвоєння – повне або (частіше) часткове повторення кореня, основи або всього слова, іноді афікса без зміни чи з деякою зміною їх звукового складу як спосіб творення нових слів, фразеологічних одиниць, синтаксичних конструкцій або як спосіб вираження граматичних значень з семантичним посиленням і експресивним увиразненням цих одиниць.”² У вищезазначеній дефініції підтверджується, що редуплікація найчастіше виявляється у словотворенні й репрезентується складним словом або аналітичною морфологічною формою різного типу.

Наголосимо на тому, що редуплікація – це свідоме повторення в межах певного мовленнєвого відрізка однієї й тієї ж мовної одиниці з певною словотвірною, граматичною, семантичною або стилістичною метою. Водночас редуплікація нетотожна звуконаслідуванню, оскільки редуплікат має граматичну форму. Традиційно редуплікацію поділяють на повну або часткову. Російський лінгвіст З. Пахолок розглядає прості слова, утворені шляхом редуплікації, і складні слова, утворені на основі сурядного зв'язку між компонентами, та стійкі тавтологічні комплекси.³ „Редуплікаційне слово складається із двох частин: дупліканта і дуплікатора”, – пише Н. Алієва.⁴

З'ясовуючи поняття редуплікації, ми дотримуємося точки зору Н. Алієвої, яка стверджує, що „редуплікації – це процес формування редуплікатів і механізм, за допомогою якого формуються мовні одиниці, що редуплікаційне слово – це нова лексична одиниця, яка може мати нові граматичні особливості і бути граматичною формою вихідної одиниці.”⁵

Функціонування редуплікатів у художньому дискурсі передбачає образне відтворення автором ідеї експресивності, посилення, увиразнення

¹ О. Тараненко, *Редуплікація* [в:] *Українська мова. Енциклопедія*, редкол. В. Русанівський, О. Тараненко, М. Зяблик, Київ 2000, с. 507–508; А. Нелюба, *Основи і словоскладання в контексті словотвірної номінації* [в:] „Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки”, № 2, 2006, с. 179–184; В. Виноградов, *Редуплікація* [в:] *Языкознание. Большой энциклопедический словарь*, за гл. ред. В. Ярцевой, Москва, 1998, с. 408; О. Крючкова, *Редупликация в аспекте языковой типологии* [в:] „Вопросы языкознания”, № 4, 2000, с. 82–84.

² *Idem*, *Редуплікація* [в:] *Українська мова. Енциклопедія*, редкол. В. Русанівський, О. Тараненко, М. Зяблик, Київ 2000, с. 507–508.

³ З. Пахолок, *Особенности функционирования редупликации в близкородственных языках*, <http://www.ugr.es/~cjinrusgra07/tezis18.pdf>, [10.06.2013].

⁴ N. Aliyeva, *Reduplication in Southeast Asian languages: Differences in word structures* [in:] *Productivity and Creativity Studies in General and Descriptive Linguistics in Honor of E. M. Uhlenbeck*, ed. by M. Janse, Mouton de Gruyter 1998, p. 413.

⁵ *Idem*, *Reduplication in Southeast Asian languages: Differences in word structures* [in:] *Productivity and Creativity Studies...*, p. 413.

якості, відтворення інтенсивності та повторюваності дії, множинності процесів тощо.

В українській мові редуплікація може бути повною (повне повторення редупліканта: складу, морфеми, основи і слова), неповною (часткове повторення редупліканта в редуплікаторі) і дивергентна (зі зміною звукового складу редупліканта). Розглянемо це на прикладах повної редуплікації: *Небо було синє-синє* – справжнє іспанське небо⁶; *Стояв-стояв*, червоний, мов рак, а тоді як дав дриза – тільки п'ятами залопотів⁷; *Ми обережненько і повільно-повільно вистромили з-над бортів голови*⁸; неповної редуплікації: *Він їхав верхи на худій-прехудій конячці*⁹; *Лежав на вигоні голій-голісінкий* – загоряв¹⁰; *За хвилину все було чисто-чистісінько зроблено*¹¹; дивергентної: *Казна-що пригадували якісь флігелі-мігелі*¹²; *Це, безперечно, був один з отих гариків-мариків, бо на шиї в нього висіла на ланцюжку підкова*¹³; *Кібернетика...Лазери-и-лазери... Я розумію*.¹⁴ Наголосимо на тому, що використання субстантивних редуплікатів у сучасній українській мові зумовлене грою слів у художньому дискурсі.

Зазначимо, що структурна й семантична своєрідність редуплікації зумовлена типологічними особливостями взаємозумовлених відношень, зокрема ієрархічних (будова одиниці), синтагматичних (відношення між собою в мовленні одиниць одного рівня), парадигматичних (способи групування одиниць у різні класи)¹⁵.

Редуплікація може полягати не тільки в повторі звукового складу редупліканта, але й у повторі його семантики при синонімічній редуплікації. Для прикладу розглянемо зразки синонімічних утворень: *Загубилися-заблудилися!* *Двадцять дев'ять учнів на екскурсії*¹⁶; *Невидимі качки просвистіли-проишуміли крильми над головою*¹⁷; *Отак-то змінює іноді масштаби і задурює-замакітрює голову чарівник-місяць*¹⁸; *Пішла вона у танець вихилясом-викрутасом*¹⁹; *Діти і не печаль-журба ятрить моє серце, а радість гріє його*²⁰; *Усіх зморила*

⁶ В. Нестайко, *Вибрані твори. Торедори з Васюківки: Трилогія про пригоди двох друзів*, Київ 1990, с. 21.

⁷ *Ibidem*, с. 21.

⁸ *Ibidem*, с. 54.

⁹ *Ibidem*, с. 184.

¹⁰ *Ibidem*, с. 194.

¹¹ *Ibidem*, с. 59.

¹² *Ibidem*, с. 196.

¹³ *Ibidem*, с. 209.

¹⁴ *Ibidem*, с. 339.

¹⁵ В. Солнцев, *О понятии уровня языковой системы* [в:] „Вопросы языкознания”, № 3, 1972, с. 37.

¹⁶ В. Нестайко, *op.cit.*, с. 44.

¹⁷ *Ibidem*, с. 126.

¹⁸ *Ibidem*, с. 130.

¹⁹ О. Гончар, *Людина і зброя. Циклон*, Київ 1983, с. 216.

²⁰ Б. Кома, *Вибрані твори. Диваки. Векиа. Мандрівний вулкан*, Київ 1988, с. 134.

за день довгий спека, усіх заколисав ласкавий **сон-дрімота**²¹; Дуднить земля, гудуть, стугонять **путі-дороги** від тупоту ратного.²²

На думку О. Оглобліна, семантична універсальність редуплікації як способу творення слів полягає у відтворенні інтенсивності ознаки, а також міри й кількості.²³ Цей спосіб словотвору має значення кількості і ступеня градації, який реалізується в різних лексико-граматичних класах у таких модифікаціях: „для предметних значень – це множинність, різноманітність і схожість, для ознаки кількості – це ступінь якості, для процесів – це тривалість і багатократність.”²⁴

У сучасній українській мові редуплікативні слова складаються найчастіше із двох компонентів і творяться за такими моделями: 1) повний повтор цілого слова дупліканта і дуплікатора: Subs1-Subs1, Adjec1-Adjec1, Numer1-Numer1, Pron1-Pron1, Verb finitum1-Verb finitum1, Adv1-Adv1, Inter1-Inter1; 2) дивергентне повторення: Adjec1- pref (*нре-*) Adjec1, Adjec1-Adjec2 suf (*-ісіньк-*), Pron1-Pron2 suf (*-ісіньк-*), Adv1-part(*не*)-Adv1, Adv1-part(*не*)-Adv1, Adv1-part(*на*)-Adv1, Adv1-Adv2 suf (*-ісіньк-*), Adv1-Adv2 suf (*-еньк-*), Adv1- pref (*нре-*) Adv1.

Розглянемо детально вищезазначені словотвірні моделі редуплікатів української мови.

Значення множинності, різноманітності, схожості відтворюють іменники із конкретним та абстрактним значенням (Subs1-Subs1), наприклад: *Ех, **учителі-вчителі**, завпеди і директори!*²⁵; *Стою я й не дихаю, мов закам'янів. **Тиша-тиша***²⁶; *Мене всього враз огорнула якась така **млявість-млявість***²⁷; *На відміну від моїх батьків, у Яви все навпаки: тато був **добряк-добряк** (мухи не скривдить, ніколи голосу не підвищував, тільки на скрипці грав), а мати – **грім і блискавиця***.²⁸

Якісні прикметники (Adjec1-Adjec1) відтворюють кольорову, темпоральну, локативну, органолептичну семантику, увиразнюють фізичні особливості, емоційну та психологічну характеристику особи тощо, наприклад: *Небо було **синє-синє** – справжнє іспанське небо*²⁹; *А от очі **голубі-голубі**, аж сині*³⁰; *Вода **прозора-прозора** – геть до самого дна видно: водорості, латаття, корчі*³¹; *Аж раптом **тінь** упала на плесо: **довга-довга**, бо якраз проти місяця*³²; *Сам*

²¹ *Ibidem*, с. 219.

²² *Ibidem*, с. 227.

²³ А. Оглоблин, *Материалы по удвоению в мадурском языке* [в:] *Языки Юго-Восточной Азии: Проблемы повторов*, Москва 1980, с. 173.

²⁴ *Ibidem*, с. 173.

²⁵ В. Нестайко, *op.cit.*, с. 67.

²⁶ *Ibidem*, с. 122.

²⁷ *Ibidem*, с. 350.

²⁸ *Ibidem*, с. 56.

²⁹ *Ibidem*, с. 44.

³⁰ *Ibidem*, с. 21.

³¹ *Ibidem*, с. 56.

³² *Ibidem*, с. 114.

худий-худий, зверху лисина, а по боках і ззаду голови довге волосся аж до плечей³³; Які хороші люди вранці!.. А очі в них які! Чисті і *свіжі-свіжі*, немов квіти, що тільки-но розцвіли³⁴; Що ближче ми підходимо до парашутної вишки, то дужче ворухнеться в моїх грудях щось *паршиве-паршиве*³⁵; І такий він був *далекий-далекий* від мене, як ніколи в житті³⁶; І вкриті густими колючками, і майже зовсім без колючок, і *різної-різної* форми, і кольорів різних³⁷; І ось знову тепле і, здається, таке *густе-густе* повітря огортає мене з усіх боків.³⁸

Наголосимо, що в ряді прикметникових лексем, що відтворюють той чи той ступінь градації ознаки морфологічно вираженим є маркований член атрибутивної парадигми, уявно порівнюваний з назвою помірної ознаки, на основі якої він утворюється за моделлю (Adjec1- pref (*пре-*)Adjec1), префікс *пре-* граматичного значення надмірної кількості не має, його функція тотожна функції суфіксів *-енн-*, *-езн-/елезн-*, *-уч-*, *-ущ-*, які вносять у семантику утвореного слова значення середньої кількості ознаки. Крім того, у структурі якісних прикметників префікс *пре-* в українській мові передає відтінок експресивної насиченості, що відповідним чином впливає на сферу використання таких лексем, обмежуючи їх публіцистичним, розмовно-побутовим, художнім стилями, наприклад: *Після сніданку я перекинув торбу через плече і вивів із стаєнки нашу вреднючу-превреднючу сиву кобилу*³⁹; *Прямо від окоренка берези відхилився товстенький-претовстенький боровик*⁴⁰; *А ще дякуємо вашим батькам за те, що вони виростили такі смачні-пресмачні плоди*⁴¹; *Перед ним стояла висока-превисока шпичата гора*⁴²; *Чи не набридло йому незрушно вилежуватися на полях, городах у довгу-предовгу зиму?*⁴³

Демінутивні якісні прикметники (Adjec1suf (*-есеньк-*)-Adjec1suf (*-есеньк-*)), (Adjec1suf (*-еньк-*)-Adjec1suf (*-еньк-*)), в основі слова яких дуплікант і дуплікатор із суфіксами *-есеньк-*, *-еньк-*, у структуру змісту похідної назви вищезазначені афікси вносять сему здрібнілості, градація якої в реальних об'єктах зреалізована у зменшено-кількісних вимірах, тому міра якості ознаки, відтворена твірною прикметниковою основою, акцентує увагу мовця на кількісно малих її формах. Поряд із кількісними параметрами атрибутивності суфікси здрібнілості формують у прикметниках експресивно-оцінний відтінок, завдяки

³³ *Ibidem*, с. 127.

³⁴ *Ibidem*, с. 207.

³⁵ *Ibidem*, с. 246.

³⁶ *Ibidem*, с. 203.

³⁷ *Ibidem*, с. 227.

³⁸ *Ibidem*, с. 238.

³⁹ М. Стельмах, *Гуси-лебеді летять... Щедрий вечір*, Київ 1980, с. 73.

⁴⁰ *Ibidem*, с. 73.

⁴¹ Б. Комар, *op.cit.*, с. 91.

⁴² *Ibidem*, *Вибрані твори. Диваки. Векша. Мандрівний вулкан*, Київ 1988, с. 91.

⁴³ В. Королів-Старий, *Нечиста сила*, Київ 1990, с. 154.

якому зреалізовується суб'єктивно-експресивне ставлення мовця до ознаки предмета, наприклад: *І ми враз зробилися **маленькі-маленькі** і наче голі*⁴⁴; *Він був такий **маленький-маленький** і жалюгідний*⁴⁵; *Сам я **малесенький-малесенький**, як комашка*⁴⁶; *Я порвав листа на **дрібненькі-дрібненькі** клаптички і, їдучи, потроху викинув по дорозі*⁴⁷; *Натискаєш на гачок, і **тоненька-тоненька** цівочка чвиркає метрів на десять*⁴⁸; *Далі ми розігріли грудку воску і, щипаючи його, почали розкатувати **тоненькі-тоненькі** ниточки.*⁴⁹

Якісні прикметники (Adjec1-Adjec2 suf (-ісіньк-)), у складі яких дуплікатор із суфіксом -ісіньк-, передають посилений ступінь зменшеної ознаки й одночасно є носіями насиченої експресії, наприклад: *Лежав на вигоні **голий-голісінький** – загоряв*⁵⁰; *І сховатися, прикритися нічим – **порожній-порожнісінький** кузов*⁵¹; *Правда, і Сашко був **мокрій-мокрісінький***⁵²; *Аж ставок **повен-повнісінький**, ось-ось перехлюпне через край*⁵³; *А навкруги **білий-білісінький** день, та й сонце в небі уже височенко.*⁵⁴

Спорадично в українській мові функціують неозначено-кількісні числівники (Numer1-Numer1) та заперечні, означальні, питальні займенники (Pron1-Pron1), заперечний займенник, у складі якого дуплікатор із демінутивним суфіксом -ісіньк- (Pron1-Pron2 suf (-ісіньк-)), наприклад: *Починаючи від нашого села, на **багато-багато** кілометрів тягнуться вони на південь*⁵⁵; *І не знають ні Книш, ні Бурмило, що ми з Явою **все-все** це бачимо й чуємо*⁵⁶; ***Ніхто-ніхто** не чує, тільки банькати жаби байдуже кумкають у відповідь*⁵⁷; *Тільки ж **нікому-нікому***⁵⁸; *А він: „**Нічого-нічого**. Я свого діждуся! Побачиш, який я нікчема!”*⁵⁹; *Уже **що-що**, а різні вибрики, різні штуки-викаблуки робити ми вміли*⁶⁰; ***Кому-кому**, а собаці тільки цього й треба було!*⁶¹; *І дивно, незважаючи на такі страшні переживання, мені **нічого-нічогісінько** не снилося в ту ніч, і я спав як убитий.*⁶²

⁴⁴ В. Нестайко, *op.cit.*, с. 44.

⁴⁵ *Ibidem*, с. 40.

⁴⁶ *Ibidem*, с. 72.

⁴⁷ *Ibidem*, с. 130.

⁴⁸ *Ibidem*, с. 391.

⁴⁹ М. Стельмах, *op.cit.*, с. 52.

⁵⁰ В. Нестайко, *op. cit.*, с. 19.

⁵¹ *Ibidem*, с. 53.

⁵² Б. Комар, *op.cit.*, с. 129.

⁵³ В. Кава, *Троє і весна*, Київ 1985, с. 129.

⁵⁴ М. Вінграновський, *На добраніч*, Київ 1983, с. 12.

⁵⁵ В. Нестайко, *op. cit.*, с. 47.

⁵⁶ *Ibidem*, с. 382.

⁵⁷ *Ibidem*, с. 129.

⁵⁸ *Ibidem*, с. 33.

⁵⁹ *Ibidem*, с. 77.

⁶⁰ *Ibidem*, с. 179.

⁶¹ М. Вінграновський, *op. cit.*, с. 18.

⁶² *Ibidem*, с. 357.

Дієслівні редуплікати увиразнюють художні образи, сюжетні лінії, виділяють найістотніше в описуваних подіях, стилізують часові параметри розгортання дії чи її інтенсивність.

Відзначимо, що мультиплікативні дієслова позначають дії, розчленовані на необмежено повторювані акти, і пов'язані із семантичною категорією кратності, яка реалізується в загальнодієслівній категорії аспектуальності та її субкатегоріях: виду і родів дієслівної дії. „Редуплікаційні форми дієслів, – пише Ф. Рожанський, – відтворюють семантику множинності в її різних проявах: мультиплікативності, ітеративності, дистрибутивності, дуративності, множинності об'єкта, інтенсивності.”⁶³

У просторі української мовознавчої концепції різні аспекти модифікації фазових дієслів сучасної української мови знаходимо в науковій студії О. Ачилової, яка стверджує, що „результативні дії можуть характеризуватися високим ступенем інтенсивності; це стосується кумулятивних (сумарних) і дистрибутивних дієслів; їхньою обов'язковою ознакою є наявність суб'єкта (або суб'єктів), який виконує дії, та множинність об'єктів, на які дія спрямована.”⁶⁴ Дослідниця кумулятиви та дистрибутиви зараховує до багатократних дієслів, при цьому кумулятивні дієслова походять від дієслівних основ семантичних груп „фізичний вплив на об'єкт / суб'єкт”, „мовленнєва діяльність людини”, „рух, зміна положення у просторі”, „фізіологія” і можуть бути спрямовані на досягнення результату із семантичною ознакою „певна кількість”⁶⁵. Дієслова з дистрибутивним значенням походять від базових дієслів семантичних груп „фізичний вплив на об'єкт / суб'єкт”, „мовленнєва діяльність людини”, „рух, зміна положення у просторі”, „фізіологія” характеризуються спрямованістю дії на різні об'єкти і наявністю певного виконавця або виконавців.⁶⁶

В українській мові дієслівні редуплікати репрезентуються родовими та особовими формами недоконаного виду (Verb finitum1-Verb finitum1), наприклад: *Стояв-стояв, червоний, мов рак, а тоді як дав дриза – тільки п'ятами залопотів*⁶⁷; *Пірнали-пірнали – нічого не витягли*⁶⁸; *Книш, вищипившись по-хижацькому, б'є мене веслом по голові, потім кидає в річку, я ковтаю воду, задихаюся-задихаюся, водорості обплутують мене*⁶⁹; *Луна стоголоса котиться-котиться* плавнями і не докочується до людей, губиться, застряє в густих

⁶³ Ф. Рожанський, *Редуплікація: Опыт типологического исследования*, Москва 2011, с. 64.

⁶⁴ О. Ачилова, *Аспектуально-фазові модифікації багатократних дієслів у сучасній українській мові* [в:] „Криворізький національний університет. Філологічні студії”, вип. 7, 2012, с. 20.

⁶⁵ *Ibidem*, с. 20.

⁶⁶ *Ibidem*, с. 20.

⁶⁷ В. Нестайко, *op.cit.*, с. 18.

⁶⁸ *Ibidem*, с. 50.

⁶⁹ *Ibidem*, с. 51.

*очеретах*⁷⁰; *Рачкував-рачкував* – нема *Яви*⁷¹; *Йди-йди!* – буркнув дід⁷²; *Антончик слухав-слухав*, кивав головою, підтакував, а потім кривився⁷³; *От жив-жив* чоловік, усе відчував, думав, мріяв;⁷⁴ *Ти їдиш-їдиш, стріляєш-стріляєш, собак годуєш*, а в Ганни Іванівни он яка чорнобурка!⁷⁵

Префіксальні редуплікаційні дієслова доконаного виду, похідні від багатократних основ, є аспектуально-фазовими модифікаціями мультиплікативів, тобто реалізують певну фазу перебігу повторюваних дій („початок дії”, „тривалість дії”, „результат дії”). У процесі перфективізації дієслова недоконаного виду з мультиплікативною семантикою можуть набувати значення певної тривалості дії, яке формально виражене префіксом *по-*, при цьому семантичний компонент багатократності не втрачається, а навпаки увиразнюється, наприклад: *Серце в мене покотилося-покотилося* кудись вниз⁷⁶; *Побачите-побачите...*, якщо буде, що сіяти⁷⁷. Той негайно зловив її в повітрі, *пожував-пожував* та й виплюнув⁷⁸; *Бобер посердився-посердився* та й пірнув у свою підводну хату⁷⁹; *Іноді, коли я сплю, час приходить до мене, постійть-постійть* біля узголів'я та й злегка потягне за чуба малого, щоб він підіймався вгору.⁸⁰

Від мультиплікативних дієслів недоконаного виду походять перфектні дієслова доконаного виду із префіксом *за-* із значенням початкової семантики, яка зреалізована в інтенсивному початку повторюваної дії, наприклад: *І щось зашльопало-зашльопало* по мокві, наче десятки жаб сіркнулись урізнібич⁸¹; *Я занурився-занурився*, води вже піввідра наковтався, а пуття ніякого.⁸²

Дієслівні редуплікати семантичної групи „падіння” характеризуються нездатністю мотивувати похідні із значенням повторюваності дії певної тривалості, це пов'язано із семантикою миттєвості, раптовості, наприклад: *І вже провалюємося-провалюємося* в сон.⁸³

На межі між інтенсивністю виявлення ознаки й емотивністю перебуває повторення однакових дієслівних форм *ходять-ходять, працюють-працюють*. З одного боку, редуплікація підкреслює тривалість дії, з іншого – передає певний настрій виконавця дії, здебільшого жаль стосовно даремної витрати

⁷⁰ *Ibidem*, с. 164.

⁷¹ *Ibidem*, с. 129.

⁷² *Ibidem*, с. 101.

⁷³ *Ibidem*, с. 119.

⁷⁴ *Ibidem*, с. 344.

⁷⁵ О. Вишня, *Зенітка: Гуморески, усмішки*, Дніпропетровськ 1993, с. 109.

⁷⁶ *Ibidem*, с. 382.

⁷⁷ *Ibidem*, с. 382.

⁷⁸ М. Стельмах, *op.cit.*, с. 19.

⁷⁹ *Ibidem*, с. 152.

⁸⁰ *Ibidem*, с. 259.

⁸¹ *Ibidem*, с. 287.

⁸² *Ibidem*, с. 79.

⁸³ В. Нестайко, *op.cit.*, с. 299.

часу або ледь стримуваного бажання завершити певне заняття та розпочати іншу справу.

В українській мові широко вживані редуплікаційні утворення якісно-означальних прислівників із суфіксами *-о*, *-е* (Adv1-Adv1), прислівники способу дії (Adv1-Adv1), обставинні прислівники місця (Adv1-Adv1), обставинні прислівники часу (Adv1-Adv1), наприклад: *Ми обережененько і повільно-повільно вистромили з-над бортів голови*⁸⁴; *І раптом ззаду мене хтось боляче-боляче – щип!*⁸⁵; *І я тільки тяжко-тяжко зітхаю*⁸⁶; *Жалібно-жалібно виводив Ява*⁸⁷; *Ми з Явою Perezирнулися і глибоко-глибоко зітхнули*⁸⁸; *Я широко розплющував очі, вдивляючись у темряву, у якій ледь-ледь можна було розрізнити на тлі неба обриси очеретів, але очі самі собою стулялися*⁸⁹; *До обіду я все кубцем-кубцем коло матері – то води принесу, то помий виллю, то в хаті підмету*⁹⁰; *А ліва пристяжна, було, голову аж до землі, курява з-під ніг неї стовпом-стовпом*⁹¹; *Мізерні, миршаві, ледве-ледве дихають*⁹²; *Соратники по селах ще ходили, та їх запал вже ледве-ледве тлів*⁹³; *Ішла славна людина до хати, то й качка, хильцем-хильцем, супроводила її, немовби статечна господиня*⁹⁴; *Звідти, з тіней, поволі-поволі, похитуючись, вийшла мати*⁹⁵; *Собака зрозумів, присів, підскочив і погнав щодуху навколо Миколи з Первінкою – колами-колами, трьох зайців вигнав*⁹⁶; *І відчував, що я повертаюсь звідкись здалеку-здалеку у знайомий і рідний мені світ*⁹⁷; *І раптом вчулося мені, що десь далеко-далеко розляглося тонке й тужливе: „А-а-а!”*⁹⁸; *Далеко внизу Поділ і Дніпро, і низьке лівобережжя, що ген-ген до крайнеба простяглося*⁹⁹; *Здавалося, що Цюця, Гава і Рева от-от загавкають*¹⁰⁰; *Сміх у нього булькотів десь глибоко всередині, а назовні вири-вався невеликими порціями, як пара з чайника, що тільки-тільки закипає*¹⁰¹; *І так стало легко і хороше з ним, наче ми були давно-давно знайомі*¹⁰²; *Мені*

⁸⁴ *Ibidem*, с. 54.

⁸⁵ *Ibidem*, с. 58.

⁸⁶ *Ibidem*, с. 67.

⁸⁷ *Ibidem*, с. 105.

⁸⁸ *Ibidem*, с. 300.

⁸⁹ *Ibidem*, с. 164.

⁹⁰ *Ibidem*, с. 156.

⁹¹ О. Вишня, *op.cit.*, с. 134.

⁹² М. Вінграновський, *op.cit.*, с. 90.

⁹³ В. Тарасенко, *Вітрила осені*, Полтава 2003, с. 73.

⁹⁴ М. Стельмах, *op.cit.*, с. 31.

⁹⁵ *Ibidem*, с. 194.

⁹⁶ *Ibidem*, с. 130.

⁹⁷ В. Нестайко, *op.cit.*, с. 129.

⁹⁸ *Ibidem*, с. 129.

⁹⁹ *Ibidem*, с. 201.

¹⁰⁰ *Ibidem*, с. 22.

¹⁰¹ М. Стельмах, *op.cit.*, с. 82.

¹⁰² *Ibidem*, с. 129.

вже здавалося, що от **зараз-зараз** (як це завжди буває в пригодницьких романах) ми вийдемо в освітлену високу печеру¹⁰³; І ходили так **довго-довго**, до самісінького вечора.¹⁰⁴

Серед прислівників, які творяться за моделями дивергентного повторення, можна виокремити п'ять груп: 1) прислівники способу дії (Adv1-part (не)-Adv1), обставинні прислівники місця та часу (Adv1-part (не)-Adv1), наприклад: *А ноги вже цвяшками підбиває холод, і **хоч-не-хоч**, а таки мусиш навинутися на очі матері*¹⁰⁵; *А там **хоч-не-хоч** треба виходити на берег*¹⁰⁶; *Ті величезні брудно-сірі, вкриті **де-не-де** іржавим мохом були з якогось неймовірного, ніде тепер не баченого залізобетону*¹⁰⁷; *Над нами зумлили комарі, біля нас спросоння **коли-не-коли** схлипувала річечка*¹⁰⁸; 2) прислівники способу дії (Adv1-part (на)-Adv1), наприклад: *Серце жадало почути, що це **всього-на-всього** якесь непорозуміння*¹⁰⁹; *Степурина уява бачить їх десь там, **віч-на-віч** з танками на вогненних задніпровських рубежах*¹¹⁰; 3) прислівники часу (Adv1-Adv2), наприклад: *Скільки подій відбулося за цей час, і розвиваються вони в такому скаженому темпі, що хлопцям здається, ніби то було **давним-давно***¹¹¹; *Ідемо в тому зеленому поясі, у тому підсонні, де **здавніх-давен** буяло життя*¹¹²; *Ось воно **врешті-решт** здобуло незалежність і волю*¹¹³; 4) якісно-означальні прислівники (Adv1-Adv2), (Adv1-Adv2), в основі яких дуплікатор із демінутивними суфіксами -ісіньк-, -еньк-, наприклад: *За хвилину все було **чисто-чистісінько** зроблено; Стій **тихо-тихенько**, наче нас тут нема*¹¹⁴; 5) предикативних прислівників (Adv1- pref (пре-)Adv1), наприклад: *А в ямі **темно-претемно***¹¹⁵; *І так йому **гарно-прегарно** на серці*.¹¹⁶

Звуконаслідувальні редуплікати (Inter1-Inter1) та редуплікати субстантивного походження (Inter1-Inter1) відтворюють той чи той звук, а також указують на швидкість, раптовість здійснення дії, виражають емоції, переживання тощо, наприклад: *Микола Хруц теж сміливим був, але **остерігався** назватися, бо згадав дражнилку: „Летів хруц, хруц, хруц. Сів на рябий куц. Крилами махає*

¹⁰³ Б. К о м а р, *op.cit.*, с. 122.

¹⁰⁴ *Ibidem*, с. 213.

¹⁰⁵ *Ibidem*, с. 394.

¹⁰⁶ *Ibidem*, с. 203.

¹⁰⁷ О. Г о н ч а р, *Людина і зброя*. Циклон, Київ 1983, с. 244.

¹⁰⁸ *Ibidem*, с. 213.

¹⁰⁹ *Ibidem*, с. 215.

¹¹⁰ *Ibidem*, с. 226.

¹¹¹ *Ibidem*, с. 209.

¹¹² *Ibidem*, с. 311.

¹¹³ В. Т а р а с е н к о, *op.cit.*, с. 14.

¹¹⁴ В. Н е с т а й к о, *op.cit.*, с. 59.

¹¹⁵ М. В і н г р а н о в с ь к и й, *op.cit.*, с. 106.

¹¹⁶ *Ibidem*, с. 199.

– **хрьоп-хрьоп!** Куц додому – **тьоп-тьоп!**¹¹⁷; Дід ходить, як на лижах, не відриваючи ніг від землі: **човг-човг, човг-човг**¹¹⁸; **О горе-горе!** – так одчайдушно заверещав Стьопа¹¹⁹; Хвіртка тільки – **рин-рин!**¹²⁰

Спорадично в текстах художньої літератури функціують триплікаційні дієслівні особові форми (Verb finitum1-Verb finitum1-Verb finitum1) та якісно-означальні прислівники (Adv1-Adv1-Adv1), наприклад: **Піднімаємось-піднімаємось-піднімаємось...Усе в тебе всередині вниз іде. А тоді опускаємось-опускаємось-опускаємось**¹²¹; Хороша, казали вони, рослина. Як **зацвіте-зацвіте-зацвіте**¹²²; Серце в мене вже тепіалося, як свинячий хвіст. **Швидше-швидше-швидше!**¹²³

Іменникові, прикметникові, дієслівні, прислівникові редуплікати найуживаніші в художньому дискурсі. Вони слугують для створення зорових та слухових образів у художніх творах: 1) при описі зовнішності людей, наприклад: *Такого шелесту наробила – не знав, куди й очі подіти. **Стояв-стояв, червоний, мов рак, а тоді як дав дриза – тільки п'ятами залопотів***¹²⁴; *Він високий, худий, кощавий і весь якийсь аж світиться – волосся світле, брови світлі, вії світлі, – не зрозумієш, чи то він такий блондин, чи то сивий (років йому під сімдесят), а от очі **голубі-голубі, аж сині***¹²⁵; 2) при описі предметів, споруд тощо, наприклад: *Незабаром під старою вербою вже стояв прекрасний просторий курінь, **міцний-міцний** (ніякі бурі не страшні) і такий затишний, що аж мені захотілося жити в ньому*¹²⁶; *Хата **біла-білісінька** стояла, облита сонцем, проміння сонця грало на вишеньках, на петуніях та нагідках попід хатою*¹²⁷; 3) при описі природи, наприклад: *За **хмарами-хмарами** куталося сонце; воно зрідка опускало під краї неба імлаві провітки, і тоді землі трималась на них, мов колиска.*¹²⁸

Як свідчить фактичний матеріал, редуплікативні утворення широко використовуються в художньому стилі. Майстри художнього слова за допомогою редуплікатів відтворюють внутрішній світ героїв, передають психоемоційний стан, у якому вони перебувають, створюють різні життєві ситуації, наприклад: *Хвилюватися я почав ще, мабуть, уві сні, бо коли прокинувся, то, ще не розтуливши очей, уже відчув, як холодно в мене під серцем, як воно то шалено*

¹¹⁷ Л. Новікова-Бемм, Катя Шпунька, Донецьк 2013, с. 3.

¹¹⁸ В. Нестайко, *op.cit.*, с. 117.

¹¹⁹ *Ibidem*, с. 87.

¹²⁰ *Ibidem*, с. 96.

¹²¹ *Ibidem*, с. 87.

¹²² О. Вишня, *op.cit.*, с. 59.

¹²³ *Ibidem*, с. 352.

¹²⁴ *Ibidem*, с. 18.

¹²⁵ *Ibidem*, с. 55.

¹²⁶ *Ibidem*, с. 115.

¹²⁷ О. Гончар, *op.cit.*, с. 165.

¹²⁸ М. Стельмах, *op.cit.*, с. 90.

б'ється-б'ється, то завмирає, неживе, а в цей час від потилиці через спину аж до п'ят біжать-біжать бульбашки, – наче хто обливає мене холодною газованою водою, – і по всьому тілу гусяча шкіра.¹²⁹

Спостереження над сучасною мовною практикою дають можливість констатувати, що редуплікати використовуються не тільки у художньому, а й публіцистичному та розмовному стилях. Редуплікативні утворення реалізуються в різних лексико-граматичних класах у таких модифікаціях: різноманітність, схожість, експресивність, підсилення якості ознаки або ознаки іншої ознаки, виділення найістотнішого в описуваних подіях, стилізація часових параметрів розгортання дії, увиразнення інтенсивності, повторюваності й тривалості дії, множинності процесів. У сучасній українській мові редуплікативні слова найчастіше складаються із двох компонентів і створюються за такими моделями: 1) повний повтор цілого слова дупліканта і дуплікатора: Subs1-Subs1, Adjec1-Adjec1, Numer1-Numer1, Pron1-Pron1, Verb finitum1-Verb finitum1, Adv1-Adv1, Inter1-Inter1; 2) дивергентне повторення: Adjec1- pref (*пре-*) Adjec1, Adjec1-Adjec2 suf (*-ісіньк-*), Pron1-Pron2 suf (*-ісіньк-*), Adv1-part(*не-*)Adv1, Adv1-part(*не-*)Adv1, Adv1-part(*на-*)Adv1, Adv1-Adv2 suf (*-ісіньк-*), Adv1-Adv2 suf (*-еньк-*), Adv1- pref (*пре-*) Adv1. Спорадично в українській мові функціонують триплікаційні утворення мультиплікативних дієслів (Verb finitum1-Verb finitum1-Verb finitum1) та прислівників якісно-означальної семантики (Adv1-Adv1-Adv1).

ЛІТЕРАТУРА

- Ачилова О., *Аспектуально-фазові модифікації багатократних дієслів у сучасній українській мові* [в:] „Криворізький національний університет. Філологічні студії”, вип. 7, 2012, с. 15–22.
- Вишня О., *Зенітка: Гуморески, усмішки*, Дніпропетровськ 1993.
- Вінграновський М., *На добраніч*, Київ 1983.
- Виноградов В., *Редуплікація* [в:] *Языкознание. Большой энциклопедический словарь*, под ред. В. Ярцевой, Москва, 1998, с. 408.
- Гончар О., *Людина і зброя. Циклон*, Київ 1983.
- Кава В., *Троє і весна*, Київ 1985.
- Комар Б., *Вибрані твори. Диваки. Вежа. Мандрівний вулкан*, Київ 1988.
- Королів-Старий В., *Нечиста сила*, Київ 1990.
- Крючкова О., *Редуплікація в аспекте мовної типології* [в:] „Вопросы языкознания”, № 4, 2000, с. 82–84.
- Нелюба А., *Осново- і словоскладання в контексті словотвірної номінації* [в:] „Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки”, № 2, 2006, с. 179–184.
- Нестайко В., *Вибрані твори. Тореадори з Васюківки: Трилогія про пригоди двох друзів*, Київ 1990.

¹²⁹ В. Нестайко, *op.cit.*, с. 68.

- Новікова-Бемм Л., *Катя Шпилька*, Донецьк 2013.
- Оглоблин А., *Материалы по удвоению в мадурском языке* [в:] *Языки Юго-Восточной Азии: Проблемы повторов*, Москва, 1980.
- Пахолок З., *Особенности функционирования редупликации в близкородственных языках*, <http://www.ugr.es/~cjinrusgra07/tezis18.pdf>, [10.06.2013].
- Рожанский Ф., *Редупликация и названия животных в африканских языках* [в:] „Вопросы языкознания”, № 2, 2007, с. 57.
- Рожанский Ф., *Редупликация: Опыт типологического исследования*, Москва 2011.
- Солнцев В., *О понятии уровня языковой системы* [в:] „Вопросы языкознания”, № 3, 1972, с. 37.
- Стельмах М., *Гуси-лебеді летять... Щедрий вечір*, Київ 1980.
- Тарасенко В., *Вітрила осені*, Полтава 2003.
- Тараненко О., *Редуплікація* [в:] *Українська мова. Енциклопедія*, редкол. В. Русанівський, О. Тараненко, М. Зяблик, Київ 2000, с. 507–508.
- Федяева Е., *Редупликация как одно из средств репрезентации неопределенного количества*, ftp://lib.herzen.spb.ru/texts/fedyayeva_33_73_1_469_472.pdf, [15.01.2013].
- Alieva N., *Reduplication in Southeast Asian languages: Differences in word structures* [in:] *Productivity and Creativity Studies in General and Descriptive Linguistics in Honor of E. M. Uhlebeck*, ed. by M. Janse, Mouton de Gruyter 1998.

REDUPLICATED WORDS IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE – STRUCTURE, SEMANTICS, FUNCTION

The article deals with the structural, semantic, and functional features of reduplicated words in literary discourse. Reduplicated manifestations are implemented in different lexical and grammatical forms in the following versions: diversity, similarity, expressiveness, strengthening the quality of the signs or the features of other signs depicting the intensity, frequency and duration, and the plurality of processes. In the modern Ukrainian language reduplicated words often consist of two components and are created in the following models: 1) a complete redo of a duplicated word and a duplicator: Subs1-Subs1, Adjec1-Adjec1, Numer1-Numer1, Pron1-Pron1, Verb finitum1-Verb finitum1, Adv1 -Adv1, Inter1-Inter1; 2) divergent repetition: Adjec1-pref (*pre-*) Adjec1, Adjec1-Adjec2 suf (*-isink-*), Pron1-Pron2 suf (*-isink-*), Adv1-part (*non-*)Adv1, Adv1-part (*non-*)Adv1, Adv1-pref (*pre-*) Adv1. Tripled reduplicate of multiplicative verbs (Verb finitum1-Verb finitum1-Verb finitum1) and the adverbs of qualitative semantics (Adv1-Adv1-Adv1) are functioning in the Ukrainian language sporadically.

Key words: reduplicates, complete, incomplete, divergent, synonymous reduplication, reduplicate, duplicate, duplicator, derivational model.